

BOCSI VERONIKA¹ – PUSZTAI GABRIELLA²

Családi szocializáció: családszerkezet, negatív életesemények és a generációk közötti kapcsolat

Absztrakt

A család a szocializációs folyamat kulcsfontosságú színtere, ami az utóbbi évtizedekben számos változáson ment keresztül. Átalakult a családok szerkezete, mérete, valamint a szélesebb gazdasági-társadalmi tér is átformálódott, amiben a fiatal generációk felnőnek. A tanulmány célja, hogy a családi szocializáció folyamatát a generációk közötti kapcsolat szűrőjén keresztül vizsgálja meg, amelyhez a Bengston-féle szolidaritásmodellt alkalmaztuk. A longitudinális trendek elemzése során megvizsgáltuk a negatív életesemények bekövetkezésének arányait (például munkanélküliség vagy válás), a családszerkezet változásait, valamint a szülőkkel való kapcsolat megítélését. Tanulmányunk végén regressziós modellek segítségével tártuk fel azokat a háttérváltozókat, amelyek szignifikáns hatással voltak a szülőket életének pozitív megítélésére, illetve a szülőknél a gyermek életéről alkotott pozitív véleményére. Eredményeink alapján a fiatalok szocializációja egyre inkább kétgenerációs térben formálódik, a kutatás során mért negatív életesemények pedig ritkábbakká váltak az utolsó adatfelvételek idejére. A fiatalok a szülőkkel való kapcsolatukat a fővárosban, kedvezőtlenebb anyagi helyzetben, és a szülő alacsony végzettsége esetében ítélték meg negatívabban. Elemzésünk során beazonosítottuk azokat az élethelyzeteket és pozíciókat, amelyben a generációk közötti konszenzus és egymás életének elfogadása nagyobb eséllyel történik meg – ilyen például a kedvezőbb anyagi helyzet.

Kulcsszavak: családi szocializáció, generációk, generációs konszenzus

¹ PhD, habil., egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar.

² DSc, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar.

Bevezetés

A családon belüli generációk közötti kapcsolatok vizsgálatakor fontos számba venni az erre ható demográfiai és társadalmi változásokat. A házassági instabilitás, az egyszülős családmódel és az élettársi kapcsolatok terjedése, valamint az életciklushatárok átalakulása megnövelte a családi konfigurációk komplexitását.³ A szocializációs ágensek körének családon belüli átrendeződése, valamint a média és a kortárs csoportok szerepének erősödése ellenére a család továbbra is a szocializáció elsődleges színtere marad,⁴ hiszen a szülőkkel való azonosulás Bandura⁵ szociális tanuláselméletének megfelelően mintaadó szerepet tölt be a fiatalok gondolkodásának és értékrendjének alakulásában. Ugyanakkor releváns kérdés, hogy a családi szocializációs erőter strukturális átalakulása vajon együtt jár-e a családi kohézió tartalmi gyengülésével.

E kérdés megválaszolásakor Bengtson és Roberts⁶ intergenerációs szolidaritás-modelljéből indultunk ki, ami a generációk közötti kapcsolatot hat dimenzió mentén értelmezi: strukturális (az interakciók lehetőségstruktúrája, például családszerkezet, földrajzi közelség), asszociációs (a kapcsolattartás gyakorisága), affektuális (érzelmi közelség, kapcsolatminőség), konszenzuális (értékekben, életvitelben megnyilvánuló egyetértés), funkcionális (anyagi és instrumentális támogatás cseréje) és normatív (a családi kötelezettségek iránti elköteleződés) szolidaritás.⁷

Jelen tanulmány ezek közül három dimenziót vizsgál: a családszerkezetet és a szocializációt alakító negatív életeseményeket strukturális szolidaritásként, a szülő–gyermek kapcsolat minőségét affektuális szolidaritásként, a generációk egymás életéről alkotott ítéletét (az életeszmény-egyeztést) pedig konszenzuális szolidaritásként értelmezzük. Az asszociációs, a funkcionális és a normatív dimenziót az adatfelvétel jellegéből adódóan nem vizsgáljuk.

A strukturális és a konszenzuális dimenzió összefüggésére nemzetközi kutatások is rámutattak. Silverstein és Bengtson⁸ kimutatta, hogy a válást átél családok kapcsolatrendszerre bizonyul a leggyengébb kohéziójúnak. Ezt megerősítette Van Gaalen és Dykstra⁹ a holland Netherlands Kinship Panel Study adatain, ahol a szülők házassági történetét (köztük a válást) explicit magyarázó változóként vonták be a szolidaritástípusokba tartozás előrejelzésébe, kiegészítve Dykstra¹⁰ korábbi, kifejezetten a válás hatásait vizsgáló elemzésével. A normatív dimenzióra

3 Putney–Bengtson 2006.

4 Starrels–Holm 2000; Ellison et al. 2014; Gehrau et al. 2016.

5 Bandura 1986.

6 Bengtson–Roberts 1991.

7 Bengtson 2001.

8 Silverstein–Bengtson 1997.

9 Van Gaalen–Dykstra 2006.

10 Dykstra 1998.

fókuszálva Van Houdt, Kalmijn és Ivanova¹¹ azt találta, hogy a családi életutak komplexitása (válás, együttélés) szisztematikusan gyengíti a felnőtt gyermekek szülei iránt érzett normatív elköteleződését. A negatív életesemények közül a munkanélküliség hatását vizsgálva Buyukkececi¹² eredményei szerint a felnőtt gyermek munkahelyvesztése stresszorként befolyásolja a szülői támogatás alakulását – nemenként eltérő mintázatban.

Tanulmányunk célja, hogy a Magyar Ifjúság-kutatássorozatban szereplő, a családon belüli generációk kapcsolatára vonatkozó adatok segítségével feltárjuk a családszerkezet és a szocializációt alakító negatív életesemények (válás, munkanélküliség, haláleset, súlyos anyagi veszteség) longitudinális változásait, beazonosítsuk azokat a társadalmi pozíciókat, ahol a szülő-gyermek kapcsolat minősége kedvezőtlenebb, valamint feltárjuk azokat a háttértényezőket, amelyek a generációk egymás életéről alkotott pozitív megítélésének esélyét növelik. Ennek megfelelően három kutatási kérdésre keressük a választ: (K1) Hogyan változott a családszerkezet és a negatív életesemények gyakorisága 2008 és 2024 között? (K2) Mely háttértényezők mentén rendeződnek el egyenlőtlenségek a kapcsolatminőség és a negatív életesemények tekintetében? (K3) Mely tényezők növelik a generációk egymás életéről alkotott pozitív megítélésének esélyét? A Bengtson-féle szolidaritásmodellt korábban már alkalmazták magyar adatokon¹³ a felnőtt lakosság körében keresztmetszeti vizsgálattal, de az az elemzés a strukturális, asszociációs, affektív, funkcionális és normatív dimenziókat vizsgálta klaszterelemzéssel. Jelen tanulmány újdonságát az adja, hogy a modellt először alkalmazzuk fiatalok mintáján, longitudinális kontextusban, és a konszenzuális dimenziót először operacionalizáljuk a Bengtson mérőeszközhöz hasonló módon. Emellett a 2024-es adatok azt is lehetővé teszik, hogy a generációk egymás életéről alkotott, kétirányú ítéleteit és az ezeket formáló tényezőket is megvizsgáljuk. Az elemzés további újdonságát az adja, hogy a szülők szempontja, vagyis az, hogy ők mennyire elégedettek gyermekük életével, először a 2024-es adatfelvételben jelent meg, így a generációk egymás életéről alkotott ítélete első alkalommal vizsgálható kétirányúan és egyidejűleg.

Változó kontextus és változó tartalom

A Bengtson-féle szolidaritásmodell strukturális dimenzióját meghatározó társadalmi-demográfiai környezet a vizsgált időszakban jelentősen átalakult. A Magyar Ifjúság-kutatások első hullámának évében a lekérdezett fiatalok 1971 és 1985

¹¹ Van Houdt–Kalmijn–Ivanova 2018.

¹² Buyukkececi 2025.

¹³ Medgyesi 2023.

között születtek, tehát gyermekkoruk rövidebb vagy hosszabb része a szocializmus idejére volt tehető, majd megélték a rendszerváltás utáni turbulens 90-es éveket. Az évtized növekvő társadalmi és területi egyenlőtlenségei,¹⁴ kiugró munkanélküliségi rátája¹⁵, az alkoholizmus magas prevalenciája¹⁶ és a politikai változások sajátos szocializációs keretet teremtettek, amelyek a családok egy részére jelentős terhet róttak. Az azóta eltelt évtizedekben is találunk olyan elemeket, amelyek befolyásolták a szocializációs folyamatokat, például a gazdasági recessziók (a 2008-ban vagy a 2019–20-ban kezdődő recesszió) vagy a pandémiás lezárások. A pandémiás helyzet családi életre gyakorolt hatása kettős: a kutatások kiemelik annak konfliktusokat generáló jellegét, másrészt viszont azt is hangsúlyozzák, hogy az együtt töltött idő megnövekedett.¹⁷ A sérülékeny helyzetben lévő, eleve konfliktusos együttéléssel jellemezhető családok esetében a járványhelyzet következményei is negatívabbak voltak.

A folyamatosan változó külső környezet mellett ugyanakkor olyan belső átalakulással is számolhatunk, amelyek átszabták a családi szocializáció kereteit. A termékenységi magatartás bipolárisává válása mellett a gyermekek száma csökkent.¹⁸ A házasságon kívül született gyermekek aránya már a 90-es években is 20 százalék körül volt, majd a 2015-ös csúcspont (48 százalék) óta csökkenő trendet mutat.¹⁹ Emellett az iskolás gyermekek közel 80 százaléka ma is mindkét szülőjével együtt él.²⁰ Az egygyermekes családok és mozaikcsaládok arányának növekedése²¹ más-más nevelési környezetet²² teremt, s mindez a szülői szerepeket is átalakítja. A családok szerkezeti formái az utóbbi két évtizedben változatosabbak lettek, és elfogadottá váltak olyan formák is, amelyeket a társadalom korábban kevésbé tolerált.²³ A magyar társadalomra már korábban is a nukleáris családok dominanciája volt jellemző,²⁴ de a nagyszülők jelenléte tovább csökkent a családok életében. A válási ráták a Kádár-korszakban folyamatosan emelkedtek,²⁵ ugyanakkor a válás negatív megítélése sok diszfunkcionálisan működő családot is összetartott. A szülő-gyermek kapcsolat tartalma, a kommunikáció módja is formálódott. A család-

14 Vukovich–Harcza 1998.

15 KSH é. n.: *Munkanélküliségi ráta*.

16 Elekes 1997.

17 Fadda et al. 2023.

18 Kapitány–Spéder 2021.

19 KSH é. n.: *A születések és a termékenység irányzatai és demográfiai jellemzői*.

20 Pusztai–Engler 2020.

21 Somlai 2013; Földházi 2019.

22 Az egygyermekes családokban a szocializációs minták módosulnak, ugyanakkor a kutatások az egykéssel kapcsolatos negatív jellegű sztereotípiákat nem támasztják alá, mivel a testvér nélküli helyzet csak nagyon kevés pszichológiai jellegű különbséget eredményez (Falbo 2012).

23 Földházi 2019.

24 Dupcsik 2026.

25 Tóth 2016.

szerkezet kevésbé hierarchikus jellege²⁶ a korábbiaktól eltérő családon belüli viszonyokat eredményezett. Az ifjúsági életszakasz²⁷ kitolódásával az önálló életkezdés fontos lépései, a különköltözés, a tartós párkapcsolat és a gyermekvállalás is egyre később következnek be. A felsőoktatás expanziója²⁸ vagy a fiatalok lakhatási nehézségei²⁹ szintén abba az irányba mutatnak, hogy bizonyos életesemények később vagy a korábbi generációktól eltérő módokon történnek meg.

Longitudinális trendek

A strukturális szolidaritás időbeli alakulásának nyomon követéséhez a családszerkezet és a szocializációt alakító negatív életesemények két, egymással összefüggő indikátorát vizsgáljuk longitudinális metszetben. Elemzésünk első lépéseként azoknak a családi szocializációval kapcsolatba hozható kérdéseknek a segítségével, amelyek a korábbi lekérdezésekben is szerepeltek, longitudinális trendeket vázolunk fel. A családi szocializáció során megfigyelhető negatív események gyakoriságát felmérő kérdésblokk 2008-tól kapott helyet a kutatásban, de a korábbi hullámok során még több válaszlehetőséget tartalmazott. Jelen esetben csak azokra az itemekre fókuszálunk, amelyek a későbbi (2016, 2020, 2024) kutatásokban is megmaradtak. A kitöltőknek arról kellett nyilatkozniuk, hogy a szülő halála, munkanélkülisége, válás vagy anyagi veszteség bekövetkezett-e családjában 14 éves koráig.³⁰ Mivel a kérdés tartalma szenzitív, azzal is számolnunk kell, hogy a kitöltők nem jelölték a bekövetkezett életeseményeket. A longitudinális összehasonlítás eredményét az 1. ábra ismerteti. A 2024-es elemszám a longitudinális elemzések során alacsonyabb, aminek indoka egyrészt az, hogy a minta nagysága eleve kisebb, illetve az adatbázisból ki kellett emelnünk a legidősebb kohorszt (30–34 évesek).

²⁶ Somlai 2013.

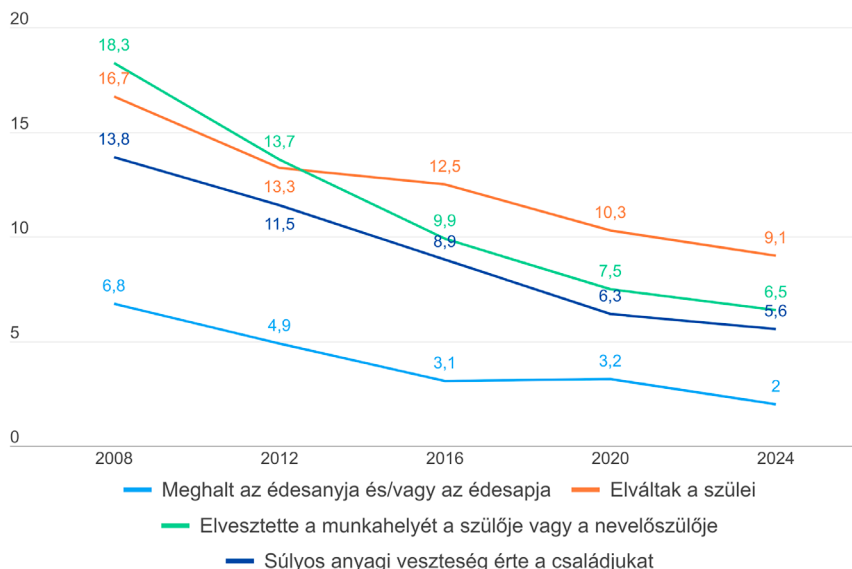
²⁷ Jancsák 2013.

²⁸ Híves–Kozma 2014.

²⁹ Csizmady–Kőszeghy 2022.

³⁰ „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket? Meghalt az édesanyja és/vagy az édesapja, elváltak a szülei, elvesztette a munkahelyét a szülője vagy a nevelőszülője, súlyos anyagi veszteség érte a családjukat.” Sajnos a kérdésblokkból idővel olyan fontos elemek kerültek ki, mint a veszekedések és az agresszió. Ezek a családok komoly diszfunkcionális működésére utalnak, miközben külső szemlélő számára sok esetben láthatatlanok. A válás esetében fontos megjegyezni, hogy sokszor nem is maga az életközösség megszakadása jelenik meg negatívumként, hanem az előtte lezajló (családszerkezetileg még teljes képet mutató) időszak. A válások hatásainak a megítélése változott a kutatási eredmények függvényében – ezt az árnyaltabbá válást Tóth (2016) is hangsúlyozza.

1. ábra: Negatív életesemények 14 éves korig³¹ (longitudinális trendek a 15–29 éves korosztályban, %)

Forrás: saját szerkesztés

A kapott adatok a fiatalok családjában tapasztalt munkanélküliség jelentős csökkenését mutatják 2008 óta. Ez a javuló trend a magyar munkaerőpiac strukturális átalakulásával és a foglalkoztatottsági ráta tartós növekedésével magyarázható. A válások 1000 fennálló házasságra számított aránya a legmagasabb értékét 2005 és 2016 között érte el, amit egy kedvezőbb, de némileg (például a Covid-19-járvány miatt) ingadozó trend követett.³² A válási statisztikák arról is árulkodnak, hogy az utóbbi években a házasságokat jelentősen hosszabb időtartam után bontják fel, mint korábban. A jelenség okai összetettek, és utalnak arra, hogy a házaspárok jelenleg egy későbbi életszakaszukban már kevésbé hajlamosak egy nem jól működő kapcsolatban bennragadni, ugyanakkor maga a válás a gyermekek relatíve idősebb életkorában történik meg.³³ A 2010 körüli években még a fiatalok majdnem 20 százaléka nőtt fel olyan családban, ahol a szülő(k) hosszabb-rövidebb ideig munkanélküliek voltak, így a munkanélküliség számított a leggyakrabban előforduló negatív életeseménynek, 2016-tól a legmagasabb százalékos arányt a válás esetében figyelhetjük meg. Összességében azt mondhatjuk, hogy bár a kérdésblokk komoly változáson ment át,

³¹ Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

³² KSH é. n.: *Válások főbb mutatói*.

³³ Makay–Szabó 2018.

és láthattuk, hogy az itemsorból fontos elemek maradtak ki, az elmozdulások kedvezőnek tekinthetők. A 2024-es adatbázis esetén a későbbiekben elkülönítjük azokat a fiatalokat, akiknek az életében több negatív esemény is történt, és megpróbáljuk beazonosítani a szociodemográfiai helyzetüket.³⁴

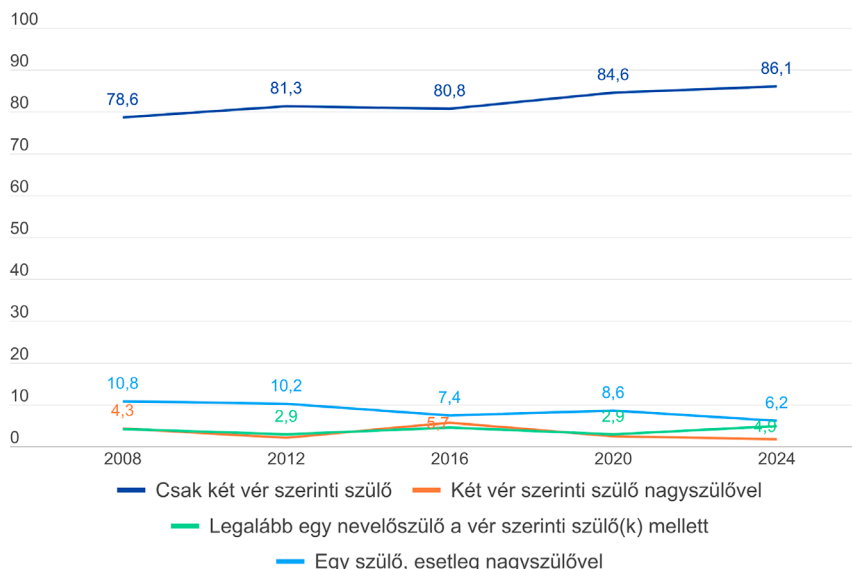
A második longitudinális elemzésünk a családszerkezet átalakulására fókuszált. A gyermekkel élőkre többválaszos kérdés vonatkozott, és elemzésünkbe hat kategóriát vontunk be (apa, anya, nevelőapa, nevelőanya, nagymama, nagypapa). A kérdés nem a fiatal adatfelvétel időpontjában aktuális családszerkezetét mérte, hanem azt, hogy 14 éves koráig kik vettek részt a gyermek nevelésében, az így kialakított kategóriákat a továbbiakban ennek megfelelően nevelési háttértípusokként, nem pedig szigorú értelemben vett családszerkezetként értelmezzük. Az egyes válaszokat egyedi számkódokkal jelöltük, így tipikus családszerkezeti formák váltak elkülöníthetővé. A kérdés a 14. életévet kezelte egyfajta határként, azonban a szövegezéséből³⁵ adódóan bizonyos torzításokkal kell számolnunk, hiszen a változások követésére ez a kérdésforma nem volt alkalmas. A kérdés a 14. életév előtti válás esetében egy egyszülős formára történő váltást nem feltétlenül mutatja ki, és a váltott gondoskodás jelensége sem különíthető el a kapott adatokkal. Ennek ellenére úgy ítéltük meg, hogy a nevelőszülők, nagyszülők vagy csak egy szülő említése mindenképpen fontos információt hordoz (2. ábra). A kapott adatokat ezért óvatosan kezeljük, de az egyértelműnek tűnik, hogy a fiatalok nagy többsége két vér szerinti szülőről tesz említést, s ennek a csoportnak az aránya 2008 és 2024 között némileg emelkedett (78,6 százalékról 86,1 százalékra). Az egyéb, számkódok segítségével kialakított csoportok (két vér szerinti szülő nagyszülő említésével; egy vér szerinti szülő esetleg nagyszülő említésével; legalább egy nevelőszülő említése a vér szerinti szülő[k] mellett) aránya alacsonyabb volt. A fiatalok 1–5 százaléka érkezett olyan családból vagy csak állami gondoskodásból, amelyek ezekhez a kategóriákhoz nem voltak illeszthetők. Az alacsonyabb elemszámok okán a kisebb kategóriák változásait fenntartásokkal kezeljük, azonban az egyszülős családok csökkenő aránya kiemelhető (2008-ban 10,8 százalék és 2024-ben 6,2 százalék), míg a nagyszülők jelenléte visszaszorulni látszik (a nagymamák említése 6,7 százalékról 2,6 százalékra, a nagypapáké pedig 3,8 százalékról 1,5 százalékra csökkent). A nagyszülők nevelői szerepben történő említése kapcsán nem tudhatjuk pontosan, hogy mindez együttélést is jelentett-e, ugyanakkor az említés ténye egy szorosabb többgenerációs kapcsolatrendszerre utal. Ennek a szűkülését a szakirodalommal összhangban dokumentálni tudjuk.³⁶

34 A 2024-es adatbázis 15–34 éves kohorszában az adatok a következők: haláleset: 2,2 százalék; válás: 8,6 százalék; munkanélküliség: 6,7 százalék; súlyos anyagi veszteség: 6 százalék.

35 „Kik nevelték Önt 14 éves koráig?” (Több válasz lehetséges.)

36 A 2024-es minta egészében (a 15–34 éves kohorszban) a százalékos adatok a következők: csak két vér szerinti szülő említése: 87 százalék; két vér szerinti szülő nagyszülővel: 1,6 százalék; legalább egy nevelőszülő említése a vér szerinti szülő(k) mellett: 4,7 százalék; egy szülő esetleg nagyszülővel: 5,8 százalék.

2. ábra: Családszerkezeti formák változása a 15–29 éves korosztályban 2008 és 2024 között³⁷ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A családszerkezet és a negatív életesemények longitudinális trendjei a rendelkezésünkre álló adatok alapján azt mutatják, hogy a 90-es évek és az ezredforduló idején a negatív események gyakoribbak voltak, ugyanakkor az előfordulási gyakoriság sorrendje módosult (a válás idővel megelőzte a munkanélküliséget). A családok szerkezetében a nukleáris, kétszülős formák felé történt elmozdulás, miközben a nagyszülők szerepe mérséklődött.

A negatív életesemények és a szülőkhöz fűződő kapcsolat egyenlőtlenségei

Míg az előző fejezet a strukturális szolidaritás időbeli változását mutatta be, jelen fejezet arra keresi a választ, hogy e strukturális tényezők (családszerkezet és a negatív életesemények) mentén milyen egyenlőtlenségek rajzolódnak ki az affektuális szolidaritás, azaz a szülő-gyermek kapcsolat minőségének megítélése tekintetében. Tanulmányunk jelen alfejezetében két kérdéskörre fókuszálunk, és ezeket a területeket a háttérváltozók mentén elemezzük a 2024-es adatbázis

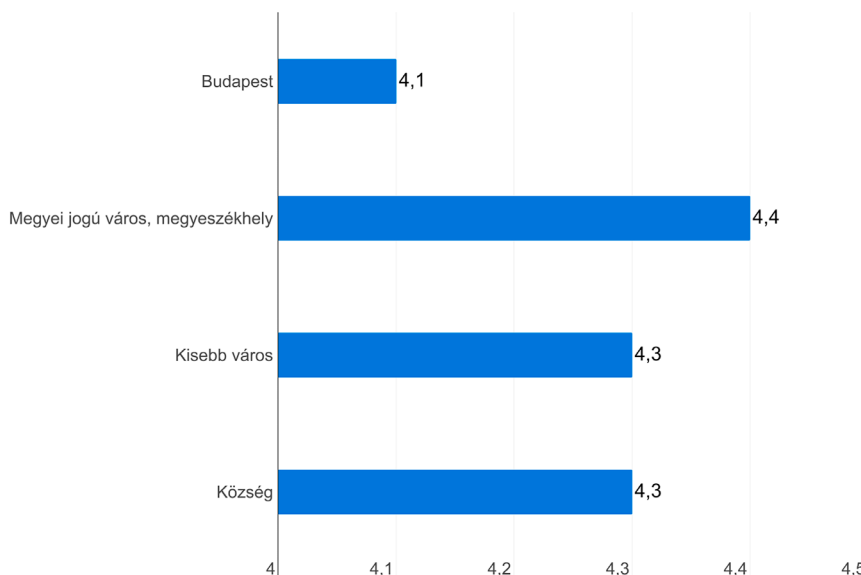
37 Kérdés: „Kik nevelték Önt 14 éves koráig?” Bázis: $n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

segítségével. Az első kérdés a szülőkkal való kapcsolat minőségét fedte le,³⁸ és a kitöltőknek egy 5 fokozatú skálát kellett használnia, a másik kérdés pedig a 14. életévig bekövetkező negatív életeseményekre vonatkozott. Ez utóbbi kérdésből az alábbi csoportokat képeztük: nem jelölt meg negatív életeseményt, egyet jelölt meg, és legalább kettőt jelölt meg. A felhasznált háttérváltozók a jelenlegi településtípus, az életkori csoportok, a szubjektív anyagi helyzet, illetve a szülők négy válaszlehetőséggel felmért iskolai végzettsége voltak. A kapcsolat minősége esetében a nemi hovatartozást is bevontuk a háttérváltozók közé. Az első esetben varianciaanalízist alkalmaztunk, mivel az adatbázis súlyozása miatt a nem paraméteres eljárások nem javasoltak, míg a második esetben kereszt táblás elemzést végeztünk. Longitudinális bontást nem használtunk, így a vizsgálatunkban a teljes mintára, tehát a 15–34 év közöttiekre fókuszáltunk. Az alfejezet végén a két változó egymással való kapcsolatát is megvizsgáltuk.

A szülőkkal való kapcsolat megítélésének átlaga a teljes mintában 4,3 (5 fokú skálát használva), szórása 0,91 volt. Az egyes válaszok százalékos arányai a következőképpen alakultak: egyáltalán nem – 1,2 százalék; inkább nem – 3,7 százalék; nem tudja eldönteni – 12,2 százalék; inkább elégedett – 29,3 százalék; és teljes mértékben elégedett – 53,3 százalék. Látható, hogy a válaszok a pozitív pólus felé tolódnak. Az ANOVA-teszt nem mutatott szignifikáns eltérést az életkori csoportok és a nem esetében, a többi változó mentén azonban igen ($p \leq 0,001$). A településtípus esetében a legmagasabb átlag a megyeszékhelyekhez kapcsolódik, míg a legalacsonyabb minősítés Budapest esetében látható (3. ábra). Szignifikáns különbséget a Tukey-féle post hoc-teszt csak a főváros, illetve a többi településtípus között jelzett.

³⁸ „Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal? Kérem, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, míg az 5-ös azt, hogy teljes mértékben elégedett. Item: »szüleivel való kapcsolatával«”

3. ábra: A szülőkkel való kapcsolat minősége településtípusonként a 2024-es adatbázisban³⁹ (öt fokú skála átlagai)

Forrás: saját szerkesztés

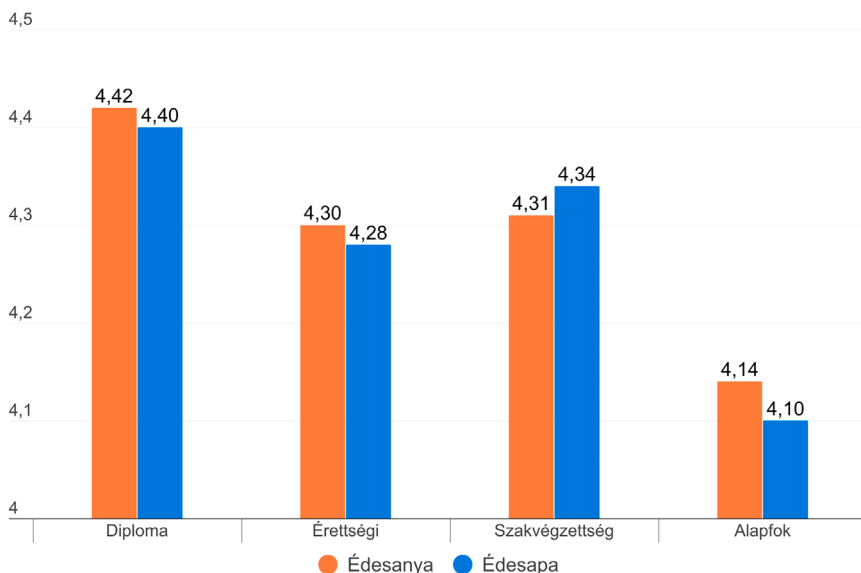
A szubjektív anyagi helyzet esetében három kategóriát alakítottunk ki: pozitív, semleges és negatív csoportot.⁴⁰ A szülőkkel való kapcsolat minősége lineáris összefüggésben áll a szubjektív anyagi helyzettel (ANOVA-teszt, $p \leq 0,001$; pozitív anyagi helyzet – 4,4; semleges – 4,2; kedvezőtlen – 3,9). Az eltérések Tukey-féle post hoc-tesztel megvizsgálva páronként is szignifikánsak.

Ha a szülők diplomások, a kapcsolatok minőségét a fiatalok jobbnak tartják, míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében alacsonyabb értékeket láthatunk (mindkét szülő esetében, ANOVA-teszt, $p \leq 0,001$, 4. ábra). A köztes végzettségek átlagai az anyák esetében összecsúsznak, míg a szakmunkás apák értéke meghaladja az érettségizett apáéét. A rajzolatok tehát nem szigorúan lineárisak, és a post hoc-tesztek sem jeleznek a végzettségek között minden esetben különbséget (az apák esetében a szakvégzettség sem tér el a diplomától).

³⁹ Kérdés: „Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

⁴⁰ Az anyagi helyzetet eredetileg 5 kategóriával mérték fel, ezek a következők voltak: gondok nélkül élnek; beosztással jól kijönnek; éppen hogy kijönnek a jövedelmükből; hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak; nélkülözések között élnek.

4. ábra: A szülőkkal való kapcsolat minősége a szülő iskolai végzettsége szerint⁴¹ (öt fokú skála átlagai)

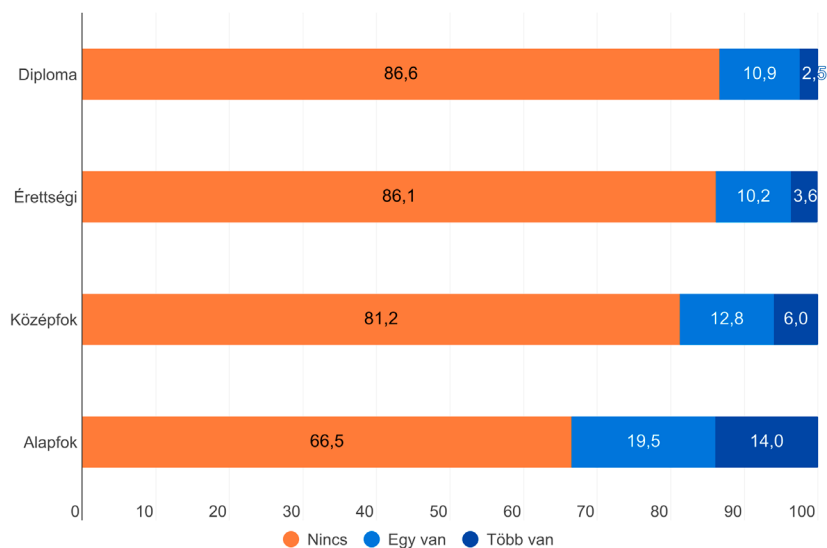

Forrás: saját szerkesztés

A negatív életesemények száma szerint kialakított csoportok a 2024-es adatbázisban a következőképpen alakultak: 82,4 százalék nem tesz említést válásról, halálesetről, munkanélküliségről vagy anyagi veszteségről, 12,2 százalék ezek közül egyet említ, míg legalább kettőt a fiatalok 5,4 százaléka jelez. A háttérváltozókba való beágyazottság jól értelmezhető mintát mutat a szubjektív anyagi helyzet esetében (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$ – a negatív minősítés esetén az „egy” vagy a „több is van” válasz felülreprezentált) és a szülők végzettsége kapcsán (5. és 6. ábra, khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Az életkorok összevetése kapcsán az látszik, hogy az idősebb generáció esetében (30–34 év között) a legalább két negatív eseményt megnevezők aránya magasabb (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,05$).

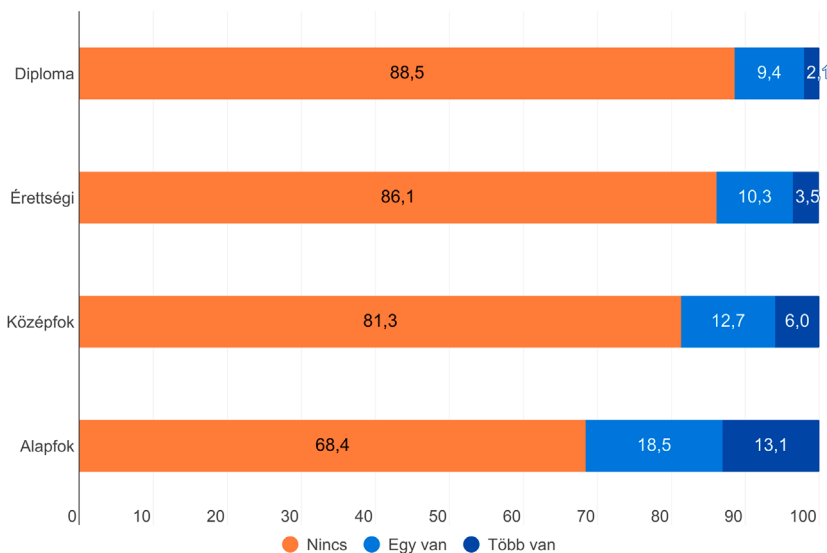
⁴¹ Kérdés: „Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

5. ábra: Negatív életesemények az anya végzettsége szerint⁴² (%)

Forrás: saját szerkesztés

6. ábra: Negatív életesemények az apa végzettsége szerint⁴³ (%)

Forrás: saját szerkesztés

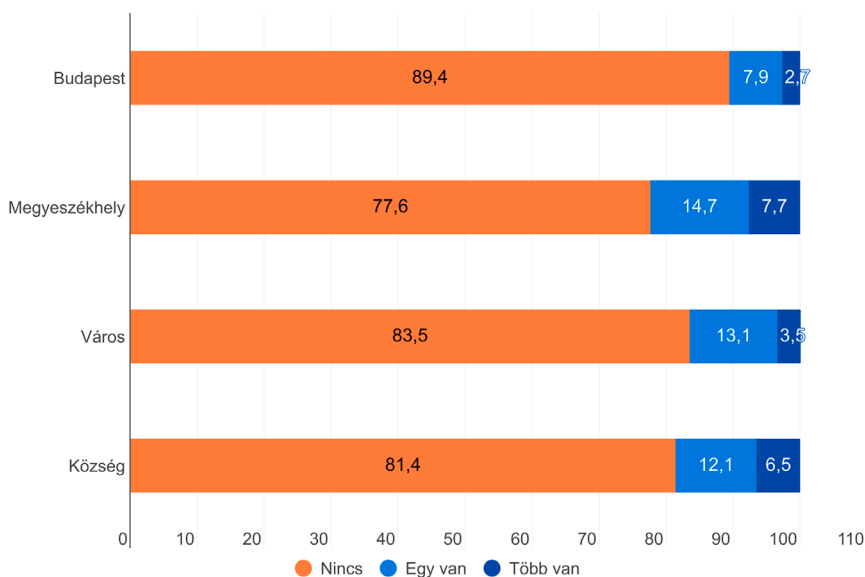
⁴² Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

⁴³ Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

Ha nem az események számára, hanem az egyes eseményekre fókuszálunk, akkor azt találjuk, hogy a diplomás szülők esetében a haláleset, a munkanélküliség és az anyagi veszteség ritkábban fordul elő, míg az alapfok kapcsán a vártnál magasabb cellagyakoriságok olvashatók le (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Némileg más mintát mutat a válás előfordulása, ahol a szakmunkás apák esetében magasabbak a cellagyakoriságok, míg az érettségi és a diploma csökkenti azt (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). A diplomás anyák tényleges cellagyakorisága a reziduálisokat megvizsgálva nem tér el a várttól, míg az érettségizett anyák esetében alacsonyabb, az alapfokú végzettségű anyák esetében pedig magasabb gyakoriságokat találtunk (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Összességében a szülők magasabb végzettsége a negatív életeseményekkel szemben védőfaktorként funkcionál.

Bonyolultabb kapcsolat olvasható le a településtípus esetében (7. ábra, khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). A főváros esetén kapjuk a legkedvezőbb mutatókat (a fiatalok 89,4 százaléka egyetlen negatív eseményt sem említ), míg a megyeszékhelyeken ettől jóval rosszabb arányt találunk (77,6 százalék). A megyeszékhelyeken élő fiatalok mintázata sajátosnak tekinthető: míg családi szocializációjukat relatíve gyakrabban jellemzik krízisek, a szülőkkel való kapcsolatuk megítélése – mint korábban láttuk – kedvező.

7. ábra: Negatív életesemények a településtípus szerint⁴⁴ (%)

Forrás: saját szerkesztés

44 Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

Hogy a településtípus szerinti különbségeket jobban megértsük, az egyes életeseményeket egyenként is megvizsgáltuk. Megállapíthatjuk, hogy a válás a megyeszékhelyeken felül-, Budapesten pedig alulreprezentált – a falvak esetében nem volt jelentős eltérés a várt cellagyakoriságoktól (khi-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). A munkanélküliség a megyeszékhelyeken és a falvakban jellemzőbb, míg a szülő halála a falvakban felnövő fiatalok esetében tekinthető gyakoribb életeseménynek (khi-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$ a munkanélküliség és $p \leq 0,05$ a haláleset kapcsán).

Alfejezetünk végén a két változó összekapcsolódására fókuszálunk. Azt az eredményt találtuk, hogy a szülővel való kapcsolat minőségét annál magasabbra értékelték a fiatalok, minél kevesebb negatív életeseményt tudtak megnevezni (nincs negatív életesemény: 4,33; egy negatív életesemény: 4,20; legalább kettő negatív életesemény: 3,93). A kapcsolat varianciaanalízissel megvizsgálva szignifikáns, és páronként is eltér Tukey-féle post hoc-tesztel vizsgálva (ANOVA-teszt, $p \leq 0,001$). Második alfejezetünk eredményeként azt tudjuk kiemelni, hogy a családi szocializáció negatív életeseményekkel kevésbé terhelt, és jobb minőségű gyermek-szülő kapcsolattal jellemezhető a magasabb státuszú csoportok esetében (kedvező anyagi helyzet, diplomás szülő), ugyanakkor a településtípus ezt a mintázatot nem követi teljes mértékben.

Egymás életének megítélése: a generációs konszenzus

A konszenzuális szolidaritást a generációk egymás életéről alkotott ítéletével vizsgáltuk. A Bengtson-féle modell szerint az affektuális és a konszenzuális szolidaritás összefüggenek egymással, azonban ezt a kapcsolatot a konkrét kontextusban további tényezők mellett tartottuk szükségesnek megvizsgálni. Ehhez két, egymást kiegészítő elméleti magyarázatra hivatkozunk, amelyek egyben a modellekbe bevont magyarázó változók elméleti indoklását is adják. Az egyik az azonosulás mechanizmusa. Bandura⁴⁵ szociális tanuláselmélete szerint a szülővel való azonosulás hasonló gondolkodást, viselkedést és normákat eredményez, s minél szorosabb a kapcsolat, annál valószínűbb, hogy a fiatal a szülő életét mintaként fogadja el. Ez indokolja, hogy a kapcsolat minőségét (affektuális szolidaritás) mindkét modellbe magyarázó változóként vonjuk be. A szerepmodellek ugyanakkor prevenciószóók is lehetnek,⁴⁶ hiszen diszfunkcionális működés esetén a szülői minta elutasítása, nem követése várható, s ez indokolja, hogy a válást is szerepeltetjük a modellben, míg a többi negatív életeseménytől (haláleset, munkanélküliség, anyagi veszteség) nem várunk ilyen hatást. Az elemzés elméleti alapja a társadalmi pozíció és aspirációk közötti összefüggés feltételezése is. A kedvezőtlen társadalmi

⁴⁵ Bandura 1986.

⁴⁶ Lockwood et al. 2004.

pozíció egyrészt negatív referenciapontként,⁴⁷ másrészt az aspirációk tompulásának forrásaként⁴⁸ értelmezhető, tehát a hatás irányára alternatív hipotézisek fogalmazhatók meg. Ez indokolja, hogy a szubjektív anyagi helyzetet és az anyai iskolai végzettségét mindkét modellben kontroll- és magyarázó változóként kezeljük. A generációk közötti reprodukció nemcsak a társadalmi pozícióra, hanem családi életeseményekre (gyermekvállalás, házasságkötés) is kiterjed,⁴⁹ a fiatalok pedig nem passzív befogadói, hanem aktív alakítói is ennek a folyamatnak.⁵⁰ Ez indokolja, hogy a társadalmi mobilitás irányát is bevonjuk a modellbe, nem csak a szülők státuszának szintjét. Az önálló élettel való elégedettség összefüggéseit kereső nemzetközi vizsgálatok léteznek,⁵¹ azonban az egymás életét explicit módon ideálként, mintaként értékelő, kétirányú és ilyen hosszú idősort felölelő kvantitatív kutatásokkal eddig nem találkoztunk.

Azt vizsgáljuk, hogy a fiatalok és a szülők generációja hogyan viszonyul egymás életéhez – a fiatalok elfogadják-e mintaként a szülők életét, a szülők pedig elégedettek-e a gyermekeik életével. A szülők életének az elfogadása, változó válaszlehetőségekkel ugyan, de 2000 óta szerepelt a Magyar Ifjúság-vizsgálatokban, míg a szülők szempontjának a beemelése a 2024-es lekérdezésben kapott először helyet. Az alfejezet először a longitudinális adatokat mutatja be, majd két regressziós modellel zárul, ami az elfogadás, pozitív megítélés esélynövelő tényezőit igyekszik beazonosítani.

Vizsgálatunk fókuszában az alábbi, a Magyar Ifjúság-kutatásokban 2000 óta szereplő kérdés állt: „Megfelel-e az Ön eszményének a szülei élete?” A longitudinális összevetést nehezítette, hogy a kérdésre adott válaszlehetőségek eltértek, mert az első hullámokban lehetősége volt a kitöltőnek arra, hogy csak az egyik szülőt preferálja (pl. „Apámé igen, anyámé nem”), valamint a 2000-es lekérdezésben helyet kapott egy félig nyitott „egyéb” válaszlehetőség is. 2016-ban, 2020-ban és 2024-ben a válaszlehetőségek a következők voltak: igen; nem; részben igen, részben nem. Mivel a köztes kategóriák tartalmilag változtak, és feltételezésünk szerint a válaszokat a családszerkezet is nagymértékben alakítja, ezért elemzésünkben az „igen” és a „nem” válaszokra fókuszálunk a hosszanti elemzések során. A 8. ábra a 15–29 éves kohorsz adatait mutatja.

47 McLeod et al. 2025.

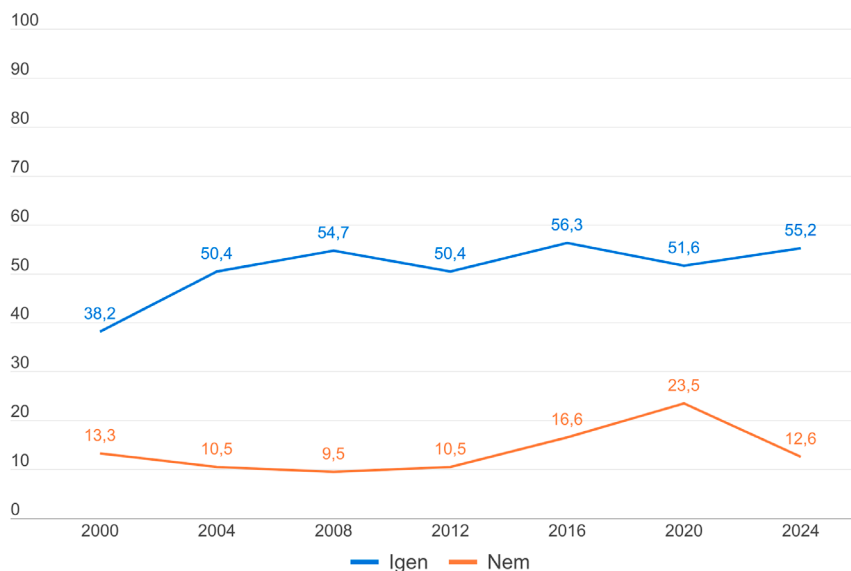
48 Fruttero et al. 2025.

49 Keijer et al. 2018.

50 Schörner-Bittmann 2024; Lucas 2006.

51 Például: Augustijn 2022.

8. ábra: A szülők életének megítélése 2000 óta a 15–29 éves kohorszban⁵² (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az „igen” válaszok aránya a 2000-es évtől eltekintve 50 százalék körüli vagy kevéssel afeletti volt, maximumát 2016-ban érte el (56,3 százalék). A 2020-as év egyértelműen a generációs távolságok erősödését hozta: az „igen” válaszok aránya csökkent, míg a „nem” válaszoké emelkedett. A szülők életének az elutasítása 2008 óta emelkedő trendet mutatott. A 2020-as év sajátos adatai minden bizonnyal a pandémiás helyzetnek köszönhetők, amikor is a nemleges válaszok aránya 23 százalék fölé ugrott, a szülők életének mintaként történő elfogadása pedig 50 százalék körüli értékre csökkent. A 2024-es év visszarendeződtet hozott, de az „igen” válaszok már nem érték el a korábbi maximumukat, a „nem” válaszok pedig a korábbi minimumukat. Az „igen” válaszok ingadozása a gazdasági helyzettel is kapcsolatba hozható, s a 2012-es és a 2020-as csökkenésben a gazdasági válságok is szerepet játszhatnak.

Elemzésünk utolsó lépését a bináris logisztikus regressziós modellek futtatása jelentette. Ezek függő változója első esetben a szülők életének pozitív megítélése, míg a második esetben a gyermekek életének szülők általi elfogadása volt („És Ön szerint a szüleinek megfelel-e az az életmód, ahogy Ön él?” Válaszlehetőségek: „igen”, „nem”, „részben igen, részben nem”). Mivel a szülők referenciaszemélyként való értelmezésének szakirodalmában megjelent a társadalmi mobilitás

52 Kérdés: „Megfelel-e az Ön eszményének a szülei élete?” Bázis: $n_{2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

kérdésköre, ezért leválasztottuk a 25–34 éves populációt, és az iskolai végzettség mentén történő elmozdulásra fókuszáltunk. A változót úgy képeztük, hogy a gyerekek és az apa végzettségének összevetése alapján három kategóriát alakítottunk ki: egy lefelé mobil, immobil és felfelé mobil csoportot. A szülő életének megítélésakor a nem, a településtípus, a szubjektív anyagi helyzet, az apa és az anya iskolai végzettsége, a már korábban használt életesemények (halál, válás, munkanélküliség, anyagi veszteség), a szülővel való kapcsolat minősége (5 fokozatú skálával mérve) és az iskolai mobilitási irányok (lefelé mobil, immobil, felfelé mobil az apához képest) kerültek bevonásra. A második modellben, amikor is a szülő esetleges véleményét mértük fel, a nem, a településtípus, a szubjektív anyagi helyzet, a szülőkkel való kapcsolat minősége, az iskolai mobilitás iránya, a főtevékenység (tanul, dolgozik, egyik sem), a gyermekvállalás ténye (van-e a megkérdezettnek legalább egy gyermeke) és a párkapcsolati státusz (nőtlen vagy hajadon párkapcsolat nélkül, kapcsolatban van együttélés nélkül, kapcsolat együttéléssel) került be.⁵³ Az elemzésbe bevont változók megoszlását az 1. és a 2. táblázat mutatja be. A szülővel való kapcsolatot, ahogyan korábban említettük, 5 fokozatú skálával mérték fel, aminek átlaga a 25–34 éves kohorszban 4,3 volt, a szórása pedig 0,92.

1. táblázat: A szülő életének megítélése⁵⁴ (a modellben szereplő fiatalok jellemzése a regressziós modell változói alapján)

	Fő	Százalék (%)
Elégedettség a szülők életével		
Nem, részben, vagy nem tudja eldönteni	1256	46
Igen	1433	53,3
Nemi hovatartozás		
Férfi	1368	50,3
Nő	1351	49,7
Településtípus		
Budapest	547	20,1
Megyei jogú város, megyeszékhely	534	19,6
Kisebb város	835	30,7
Község	802	29,5
Szubjektív anyagi helyzet		
Pozitív állítások	1688	62,8
Semleges állítás	861	32
Negatív állítás	141	5,2

53 A többi válaszlehetőséget az alacsony gyakoriságok okán kiemeltük.

54 Bázis: $n_{2024} = 2718$; 25–34 éves kohorsz; a hiányzó adatokat a 100 százalékba nem generáltuk bele

	Fő	Százalék (%)
Haláleset		
Igen	72	2,6
Nem	2644	97,4
Válás		
Igen	212	7,8
Nem	2503	92,2
Munkanélküliség		
Igen	192	7,1
Nem	2514	92,9
Anyagi veszteség		
Igen	184	6,8
Nem	2510	93,2
Iskolai mobilitás az apához képest		
Lefelé mobil	182	6,7
Immobil	1583	59,2
Felfelé mobil	910	34
Édesapa végzettsége		
Alapfok	260	9,7
Szakvégzettség	1048	39,1
Érettségi	902	33,7
Diploma	465	17,4
Édesanya végzettsége		
Alapfok	306	11,4
Szakvégzettség	817	30,4
Érettségi	1102	40,9
Diploma	466	17,3

Forrás: saját szerkesztés

2. táblázat: A fiatal életének megítélése⁵⁵ (a modellben szereplő fiatalok jellemzése a regressziós modell változói alapján)

	Fő	Százalék (%)
Elégedettség a fiatal életével		
Nem, részben, vagy nem tudja eldönteni	1158	43,4
Igen	1509	56,6
Nemi hovatartozás		
Férfi	1368	50,3
Nő	1351	49,7
Településtípus		
Budapest	547	20,1
Megyei jogú város, megyeszékhely	534	19,6
Kisebb város	835	30,7
Község	802	29,5
Szubjektív anyagi helyzet		
Pozitív állítások	1688	62,8
Semleges állítás	861	32
Negatív állítás	141	5,2
Iskolai mobilitás az apához képest		
Lefelé mobil	182	6,7
Immobil	1583	59,2
Felfelé mobil	910	34
Gyermekek		
Nincs gyermeke	1610	61,1
Van gyermeke	1024	38,9
Párkapcsolati státusz		
Nőtlen/hajadon párkapcsolat nélkül	628	23,3
Kapcsolatban van együttélés nélkül	504	18,7
Kapcsolat együttéléssel	1522	56,4
Főtevékenység		
Nem dolgozik, nem tanul	225	8,3
Tanul	70	2,6
Dolgozik	2417	89,1

Forrás: saját szerkesztés

55 Bázis: $n_{2024} = 2718$; 25–34 éves kohorsz; a hiányzó adatokat a 100 százalékba nem generáltuk bele.

A szülők életének megítélését bemutató modellt a 3. táblázat tartalmazza. A függő változó egyes értéke az „igen” választ, a nulla a „nem” és a „részben” válaszokat tömörítette. A független változókat egyetlen lépésben vontuk be. A Nagelkerke R^2 értéke 0,142 volt, ami a szociológiai modellek esetében megfelelőnek tekinthető. A pozitív megítélés esélyét a szubjektív anyagi helyzet magyarázta, a semleges és a kedvezőtlen jellemzés esetén a szülők életét a fiatalok kisebb eséllyel tekintik követendő példának. Hasonló hatása volt a válásnak is (a többi életeseménynek viszont nem). Az iskolai mobilitás változója szignifikáns kapcsolatot mutatott, azonban a páronkénti összehasonlítás nem hozott eredményt. A kereszt-táblás elemzés arra utal, hogy a felfelé elmozduló fiatalok negatívabban ítélik meg a szülei életét, míg az immobilak pozitívabban. A referenciakategóriának választott lefelé mobil csoport esetében a cellagyakoriságok nem tértek el a várttól (khi-négyzet statisztika, $p \leq 0,05$). A modellben a településtípus hatása nem érvényesült. Pozitív esélyhányados kapcsolódott a szülői kapcsolatokhoz, tehát a jó kapcsolat azzal is együtt járt, hogy a fiatal a szülei életére követendő példaként tekint, és az azonosulás esélyét az anya diplomája is növelte.

3. táblázat: A szülők életének megítélését formáló tényezők⁵⁶ (bináris logisztikus regressziós modell)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Nem (0 = férfi, 1 = nő)	,111	,085	1,708	1	,191	1,117
Településtípus (dummy, referencia: Budapest)			4,690	3	,196	
Megyeszékhely	-,175	,136	1,645	1	,200	,839
Kisebb város	-,232	,124	3,465	1	,063	,793
Község	-,057	,128	,197	1	,657	,945
Szubjektív anyagi helyzet (dummy, referencia: kedvező megítélés)			22,215	2	<,001	
Semleges megítélés	-,431	,096	20,325	1	<,001	,650
Kedvezőtlen megítélés	-,574	,228	6,343	1	,012	,563
Haláleset (dichotóm)	-,147	,295	,249	1	,618	,863
Válás (dichotóm)	-,395	,167	5,611	1	,018	,673
Munkanélküliség (dichotóm)	,132	,188	,491	1	,483	1,141
Anyagi veszteség (dichotóm)	-,271	,197	1,891	1	,169	,763

56 Kérdés: „Megfelel-e az Ön eszményének a szülei élete?” Bázis: $n_{2024} = 2718$

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Szülői kapcsolat megítélése (folytonos)	,733	,052	199,413	1	<,001	2,082
Iskolai mobilitás (dummy, referencia: lefelé mobil)			7,562	2	,023	
Immobil	,119	,175	,464	1	,496	1,126
Felfelé mobil	-,154	,191	,653	1	,419	,857
Anya iskolai végzettsége (dummy, referencia: alacsony)			9,531	3	,023	
Szakképzés	,164	,246	,446	1	,504	1,179
Érettségi	,240	,261	,848	1	,357	1,272
Diploma	,786	,318	6,121	1	,013	2,195
Apa iskolai végzettsége (dummy, referencia: alacsony)			6,411	3	,093	
Szakképzés	-,200	,257	,608	1	,436	,818
Érettségi	-,501	,285	3,084	1	,079	,606
Diploma	-,630	,342	3,380	1	,066	,533
Konstans	-2,691	,343	61,438	1	<,001	,068

Forrás: saját szerkesztés

A második bináris regressziós modell függő változója az volt, hogy a fiatal szerint a szülei elégedettek-e az ő életével. A függő változó egyes értéke az „igen” választ, a nulla a „nem” és a „részben” válaszokat tömörítette. A változókat egyetlen lépésben vontuk be a modellbe, a Nagelkerke R^2 értéke 0,146 volt. A táblázatból leolvasható, hogy a szülők (a fiatalok szerint) elégedettebbek a gyermekeik életével abban az esetben, ha a kapcsolatuk minőségét a fiatalok jónak értékelik, stabil párkapcsolatuk van (de nem élnek együtt a párjukkal), s esélynövelő hatása van annak is, hogyha a fiatalnak már van gyermeke. A pozitív megítélés esélyét csökkenti a kedvezőtlen vagy neutrális anyagi helyzet. A táblázat további két érdekes elemet tartalmaz. Egyrészt a társadalmi mobilitás változója szignifikáns, amit keresztábrás elemzés segítségével tovább vizsgáltunk. A chi-négyzet statisztika nem mutatott kapcsolatot, azonban a reziduálisok azt sejtetik, hogy a társadalmi immobilitás esetében a gyermekek úgy érzik, a szülők elégedettebbek az életmódjukkal, míg felfelé irányú elmozdulás esetén ennek a fordítottja figyelhető meg (korrigált reziduálisok: -2,4 és 2). Az összefüggés a keresztábrás elemzés során azonban nem volt szignifikáns, miközben a társadalmi mobilitás ténye emelte a regressziós modell magyarázó erejét. Az anya végzettsége kapcsán azt láthatjuk, hogy a változó hatása a modellben jelentős, a páronkénti összehasonlítás ugyanakkor nem hozott

eredményt. A keresztábra alapján láthatjuk, hogy a diplomás anyák esetében magasabb, az alapfokú végzettségű anyák esetében alacsonyabb az „igen” válasz esélye (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Bár a teljes összefüggés a kapott adatokból nem olvasható ki, egyértelműnek tűnik, hogy a generációk egymás életéről alkotott véleménye egy olyan térben formálódik ki, ahol mind a szülő végzettsége, mind pedig a fiatal ehhez képest megtett mobilitási útja is szerepet kap.

4. táblázat: A fiatalok életének megítélését formáló tényezők⁵⁷ (bináris logisztikus regressziós modell)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Nem (0 = férfi, 1 = nő)	-,024	,090	,072	1	,789	,976
Településtípus (dummy, referencia: Budapest)			1,759	3	,624	
Megyeszékhely	-,025	,141	,033	1	,857	,975
Kisebb város	-,127	,128	,988	1	,320	,880
Község	,006	,133	,002	1	,966	1,006
Szubjektív anyagi helyzet (dummy, referencia: kedvező megítélés)			43,562	2	<,001	
Semleges megítélés	-,537	,098	30,262	1	<,001	,585
Kedvezőtlen megítélés	-1,180	,241	23,973	1	<,001	,307
Gyermek (0= nincs gyermeke, 1= van gyermeke)	,211	,104	4,124	1	,042	1,235
Párkapcsolati státusz (dummy, referencia: nőtlen/hajadon párkapcsolat nélkül)			9,751	2	,008	
Kapcsolatban van együttélés nélkül	,426	,136	9,743	1	,002	1,531
Kapcsolat együttéléssel	,209	,118	3,155	1	,076	1,233
Főtevékenység (dummy, referencia: nem tanul és nem dolgozik)			,341	2	,843	
Tanul	-,168	,335	,250	1	,617	,846
Dolgozik	,000	,178	,000	1	,999	1,000
Szülői kapcsolat megítélése (folytonos)	,643	,052	153,987	1	<,001	1,903
Iskolai mobilitás (dummy, referencia: lefelé mobil)			6,740	2	,034	

57 Kérdés: „És Ön szerint a szüleinek megfelel-e az az életmód, ahogy Ön él?” Bázis: $n_{2024} = 2718$

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Immobil	,057	,179	,100	1	,752	1,058
Felfelé mobil	-,213	,196	1,177	1	,278	,808
Anyai iskolai végzettsége (dummy, referencia: alacsony)			13,365	3	,004	
Szakképzés	-,341	,261	1,700	1	,192	,711
Érettségi	-,137	,276	,247	1	,619	,872
Diploma	,458	,334	1,879	1	,170	1,581
Az iskolai végzettsége (dummy, referencia: alacsony)			5,720	3	,126	
Szakképzés	,114	,274	,174	1	,676	1,121
Érettségi	-,144	,303	,226	1	,635	,866
Diploma	-,404	,360	1,260	1	,262	,668
Konstans	-2,244	,383	34,387	1	<,001	,106

Forrás: saját szerkesztés

A két modell tanulsága, hogy a generációk közötti mintakövetés, valamint egymás életének pozitív megítélése a szubjektív anyagi helyzettől és a kapcsolat minőségétől függ. A településtípus, amely korábban éles választóvonalakat mutatott, más változók kontrollja mellett nem bírt szignifikáns hatással. A válasz csökkenti a szülői példa mintaként tekintését, a többi negatív esemény ugyanakkor nem formálta az esélyeket. Ahogyan a generációk egymás életét megítélik, az az iskolai végzettség és a mobilitás függvényében is értelmezhető. Ha volt gyermekük, akkor a fiatalok nagyobb eséllyel érezték úgy, hogy a szülő elégedett az életükkel, miközben a felfelé történő mobilitás egyértelműen nem alakította azt. A fiatalok párkapcsolati státusza ugyanakkor további vizsgálatokat igényel, mert a kapott minta (a stabil, de nem együtt élő párkapcsolat bírt szignifikáns hatással) nehezen értelmezhető.

Összegzés

Jelen tanulmány a Bengtson-féle szolidaritásmodell három dimenziója, a strukturális, az affektuális és a konszenzuális szolidaritás mentén vizsgálta a magyar fiatalok családi szocializációját, longitudinális és keresztmetszeti megközelítést egyaránt alkalmazva. A tanulmány célja az volt, hogy feltárjuk a családszerkezet és a szocializációt alakító negatív életesemények longitudinális változásait, beazonosítsuk a kapcsolatminőség és a negatív életesemények mentén megrajzolódó

társadalmi egyenlőtlenségeket, valamint feltárjuk a generációk egymás életéről alkotott pozitív megítélésének háttértényezőit.

A longitudinális elemzés határozottan javuló trendet rajzolt meg a 90-es évek és az ezredforduló időszakára, melyekben gyakrabban kellett nehézségekkel szembenézni a fiatalok családi környezetének. A családszerkezeti formák terén a kétszülős, nukleáris forma dominanciája erősödött, a nagyszülők jelenléte pedig visszaszorult. A háttérváltozók segítségével láthatóvá vált, hogy a családi kapcsolatok minőségét, illetve a negatív életesemények előfordulását a társadalmi helyzet is formálja, s a diplomás szülő és a kedvező anyagi helyzet alapvetően nagyobb védettséget biztosít ezekkel szemben. A szülő-gyermek kapcsolat minőségének megítélése és a negatív életesemények előfordulása szisztematikusan összefügg a szülők iskolai végzettségével, a szubjektív anyagi helyzettel és a településtípussal.

A fiatalok többsége (2024-ben 53,3 százalék) követendő példaként tekint szülei életére, míg a negatív megítélés mintegy egyötödükre jellemző. A fordított irányú viszonyulás hasonló mintázatot mutat: a fiatalok megítélése szerint a szülők is nagyjából hasonló arányban (2024-ben 56,6 százalék) elégedettek gyermekük életével. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem a szülők tényleges, önbevallott álláspontja, hanem a fiatal válaszadók percepciója arról, hogy szüleik hogyan vélekednek az életükről. Ez a kérdés először a 2024-es adatfelvételben szerepelt, így longitudinális összevetésre nem volt alkalmas.

Mindkét irányú pozitív megítélést támogató legfontosabb tényezőnek a szülő-gyermek kapcsolat minősége bizonyult, ami határozottan megerősíti azt az elméleti előfeltevést, mely szerint az affektuális szolidaritás a konszenzuális szolidaritás előrejelzője, ami a szociális tanuláselmélet⁵⁸ azonosuláson alapuló mechanizmusával áll összhangban. Emellett mindkét irányban szignifikáns prediktor a szubjektív anyagi helyzet, bár eltérő erővel, hiszen a kedvezőtlen anyagi helyzet a szülőnek a gyermeke életéről alkotott megítélését jóval erősebben rontja, mint fordítva. Ez arra utal, hogy a szülők érzékenyebben reagálnak gyermekük anyagi nehézségeire, mint fordítva, ami a társadalmi pozíciók reprodukciójával kapcsolatos szakirodalom⁵⁹ előfeltevéseit is alátámasztja.

A negatív életesemények közül, amelyeket kizárólag a szülők életének megítélését magyarázó modellbe vontunk be, egyedül a válás bizonyult szignifikánsnak, s megállapítottuk, hogy a szülők válása csökkenti annak esélyét, hogy a fiatal a szülő életét mintaként fogadja el, míg a haláleset, a munkanélküliség és az anyagi veszteség hatása nem volt kimutatható. Ez az eredmény összhangban áll azzal a nemzetközi eredménnyel, mely szerint a válás szisztematikusan gyengíti mind a kapcsolat kohézióját,⁶⁰ mind a szülők iránti normatív elköteleződést,⁶¹ miközben

⁵⁸ Bandura 1986.

⁵⁹ Harcsa et al. 2022; Keijer et al. 2018.

⁶⁰ Silverstein–Bengtson 1997.

⁶¹ Van Houdt et al. 2018.

más típusú stresszorok (pl. a munkanélküliség, amelyet nemzetközi vizsgálatok szintén relevánsnak találtak⁶²) a hazai, fiatalokra fókuszáló mintában nem mutatnak hasonló hatást.

A szülők gyermekük életéről alkotott megítélését magyarázó modell arra is választ ad, konkrétan milyen életpályaelemeket díjaznak a szülők. A következő generáció gyermekvállalása és a tartós párkapcsolata szignifikánsan növeli az elfogadás esélyét (különösen az együttélés nélküli párkapcsolati forma), ugyanakkor a foglalkoztatottsági státusz (a tanulás vagy a munkavállalás) nem bizonyult szignifikáns tényezőnek. Ez a mintázat arra utal, hogy a szülők generációja a gyermek életének megítélésekor elsősorban a családalapítási, párkapcsolati életesemények bekövetkeztét, nem pedig a munkaerőpiaci integrációt tekinti mérvadónak. Feltételezhető, hogy a szülők a gyermek életét elsősorban a saját családi mintájuk folytatásán mérik, nem az önálló társadalmi-gazdasági érvényesülésén, ami arra utal, hogy a konszenzuális szolidaritás tartalmi magja itt konkrétan a családi életforma átvétele, nem elvont értékegyezés.

Végül mindkét modellben az anya iskolai végzettsége és az iskolai mobilitás iránya összesített szinten szignifikáns hatást mutatott, bár az egyedi kategória-összehasonlítások többsége nem érte el a szignifikanciaszintet. Kivételt képez az anya diplomája, amely önmagában is jelentősen növeli annak esélyét, hogy a fiatal a szülő életét mintaként fogadja el. Ebből arra következtettünk, hogy az anyai kulturális tőke hatása a mintakövetésben csak egy bizonyos küszöb (a felsőfokú végzettség) felett érvényesül élesen a fokozatos átmenet helyett.

A tanulmány újdonságértékét egyrészt a Bengtson-modell konszenzuális dimenziójának első hazai operacionalizálása és longitudinális, 2000-ig visszanyúló idősoron való nyomon követése,⁶³ másrészt a kétgenerációs perspektíva megjelenítése adja, ami lehetővé tette a fiatalok és szüleik egymás életéről alkotott ítéletnek kétirányú vizsgálatát.

Irodalom

- Augustijn, L. 2022: The intergenerational transmission of life satisfaction between parents and children and the mediating role of supportive parenting. *Journal of Family Issues*, 43. évfolyam, 4, 855–874.
- Bandura, A. 1986: *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.

⁶² Lásd: Buyukkececi 2025.

⁶³ Fontos hangsúlyozni, hogy a Bengtson-féle szolidaritásmodellt korábban már alkalmazták magyar adatokon (Medgyesi 2023) a felnőtt lakosság körében, ugyanakkor azt keresztmetszeti vizsgálattal tették, és a konszenzuális dimenzió kimaradt az elemzésből.

- Bengtson, V. L. 2001: Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds: The Burgess Award Lecture. *Journal of Marriage and Family*, 63. évfolyam, 1, 1–16.
- Bengtson, V. L. – Roberts, R. E. L. 1991: Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53. évfolyam, 4, 856.
- Buyukkececi, Z. 2025: Unemployment and parent-adult child relationships: How parental support evolves following job loss. *Social Science Research*, 131, 103227.
- Csizmadý, A. – Kőszeghy, L. 2022: Generation Rent in a Super Homeownership Environment: The Case of Budapest, Hungary. *Sustainability*, 14. évfolyam, 14, 8929.
- Dupcsik, Cs. 2026: Családmodellek a századfordulótól az ezredfordulóig. In Lengyel, N. – Sipos, B. (szerk.) *Nők társadalomtörténete a 20. századi Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 73–87.
- Dykstra, P. A. 1998: The effects of divorce on intergenerational exchanges in families. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 33, 77–93.
- Elekes, Zs. 1997: Devianciák, mentális betegségek. In Lévai, K. – Tóth, I. Gy. (szerk.) *Szerrepváltások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 1997*. Budapest, TÁRKI – Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, 151–169.
- Ellison, N. B. – Wohn, D. Y. – Greenhow, C. M. 2014: Adolescents' visions of their future careers, educational plans, and life pathways: The role of bridging and bonding social capital experiences. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31. évfolyam, 4, 516–534.
- Fadda, M. – Melotto, M. – Caiata-Zufferey, M. – Puhán, M. A. – Frei, A. – Albanese, E. – Camerini, A. L. 2023: Joys or sorrows of parenting during the COVID-19 lockdown: A scoping review. *Public Health Reviews*, 43, 1605263.
- Falbo, T. 2012: Only children: An updated review. *Journal of Individual Psychology*, 68. évfolyam, 1, 38–49.
- Földházi, E. 2019: „Hun házasodunk, hun meg elvölünk”: Párkapcsolatok megszűnése és új kapcsolatok kialakulása. Budapest, L'Harmattan.
- Fruttero, A. – Muller, N. – Calvo-González, Ó. 2025: The power and roots of aspirations. *The World Bank Research Observer*, 40. évfolyam, 1, 58–103.
- Gehrau, V. – Brüggemann, T. – Handrup, J. 2016: Media and occupational aspirations: The effect of television on career aspirations of adolescents. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 60. évfolyam, 3, 465–483.
- Harcsa, I. – Monostori, J. – Ceglédi, T. – Dabney-Fekete, I. D. 2022: A nemzedékek közötti iskolai mobilitás mintázata és összefüggései az anyagi helyzettel: A reziliensek hátrányai a diploma után. *Socio.hu*, 12. évfolyam, 3, 4–26.
- Híves, T. – Kozma, T. 2014: Az expanzió vége? *Educatio*, 23. évfolyam, 2, 239–252.
- Jancsák, Cs. 2013: *Ifjússági korosztályok korszakváltásban*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Kapitány, B. – Spéder, Zs. 2021: Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.) *Demográfiai portré*. Budapest, KSH, 45–63.

- Keijer, M. G. – Liefbroer, A. C. – Nagel, I. 2018: Adolescents' expectations about the timing of family life events: Unraveling the role of value transmission and modeling. *Journal of Family Issues*, 39. évfolyam, 15, 3755–3777.
- KSH é. n.: A születések és a termékenység irányzatai és demográfiai jellemzői. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/szuletesek_termekenysseg/ (letöltve: 2026. 07. 13.)
- KSH é. n.: *Munkanélküliségi ráta*. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/ffi/4-14.html> (letöltve: 2026. 07. 13.)
- KSH é. n.: *Válások főbb mutatói*. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0019.html (letöltve: 2026. 07. 13.)
- Lockwood, P. – Sadler, P. – Fyman, K. – Tuck, S. 2004: To do or not to do: Using positive and negative role models to harness motivation. *Social Cognition*, 22. évfolyam, 4, 422–450.
- Lucas, K. 2006: *No footsteps to follow: How blue-collar kids navigate postindustrial careers*. West Lafayette, Purdue University. (Doktori értekezés.)
- Makay, Zs. – Szabó, L. 2018: Válás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Budapest, KSH Népeség tudományi Kutatóintézet, 29–45.
- McLeod, J. – Martinussen, M. – O'Connor, K. 2025: Multiple Temporalities in Longitudinal and Cross-generational Research: Mobility and Rural Youth Futures. In Vehkalahti, K. – Ingunn, M. E. – Østergaard, J. (szerk.) *Growing Up Rural: Qualitative Longitudinal Explorations of Young People Living in the Nordic Countries*. Singapore, Springer Nature Singapore, 121–141.
- Medgyesi, M. 2023: A nemzedékek közötti szolidaritás mintázatai Magyarországon. In Husz, I. (szerk.) *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont (HUN-REN TK), 51–73.
- Pusztai, G. – Engler, Á. 2020: Értékteremtő gyermeknevelés a családban és az oktatásban. *Kapocs*, 3. évfolyam, 2, 3–10.
- Putney, N. M. – Bengtson, V. L. 2006: Intergenerational Relations in Changing Times. In Mortimer, J. T. – Shanahan, M. J. (szerk.) *Handbook of the Life Course*. New York, Springer, 149–164.
- Schörner, K. – Bittmann, F. 2024: Children's aspirations, their perceptions of parental aspirations, and parents' factual aspirations: Gaining insights into a complex world of interdependencies. *European Sociological Review*, 40. évfolyam, 6, 981–995.
- Silverstein, M. – Bengtson, V. L. 1997: Intergenerational Solidarity and the Structure of Adult Child-Parent Relationships in American Families. *American Journal of Sociology*, 103. évfolyam, 2, 429–460.
- Somlai, P. 2013: *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Starrels, M. E. – Holm, K. E. 2000: Adolescents' plans for family formation: Is parental socialization important? *Journal of Marriage and Family*, 62. évfolyam, 2, 416–429.

- Tóth, O. 2016: Válás és kapcsolatbomlás a mai magyar társadalomban – kutatások, nyitott kérdések. *Magyar Tudomány*, 177. évfolyam, 2, 142–149.
- Van Gaalen, R. I. – Dykstra, P. A. 2006: Solidarity and conflict between adult children and parents: A latent class analysis. *Journal of Marriage and Family*, 68. évfolyam, 4, 947–960.
- Van Houdt, K. – Kalmijn, M. – Ivanova, K. 2018: Family Complexity and Adult Children's Obligations: The Role of Divorce and Co-Residential History in Norms to Support Parents and Step-Parents. *European Sociological Review*, 34. évfolyam, 2, 169–183.
- Vukovich, Gy. – Harcsa, I. 1998: A magyar társadalom a jelzőszámok tükrében. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. – Vukovich, Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1998*. Budapest, TÁRKI, 21–42.